

С(КМФ)

x-98

Х. РАХИМОВ *хр.*

Карачаев. 847-4

Х УБИЛАНЫ И АЗИР Х

КЪАЯДА
АЖАЗЫУ

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВОНУ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК — 1968

Хубийланы
Назир

Н АЗМУДА
БЛА ПОЖМАЛА

**СОВЕТ ВЛАСТНЫ
50 ДЖЫЛДЫГЪЫНА**

КЕСИМЕ

Сени джюрегинг насыбдан токъ эсе,
Мугур джюренни сезалмагъанса сен.
Сени сѣзюнгю къанаты джокъ эсе,
Алкъын позт да болалмагъанса сен.

Къарлы тѣппеге миналмагъан эсенг,
Мийик таугъа чыгъалмагъанса сен.
Къышхы боранны сынамагъан эсенг,
Джазгъы джылыуугъа нъууанмагъанса сен.

Къара кечени къаргъамагъан эсенг,
Тангга алгъыш да эталмагъанса сен.
Туугъан джерингден айырылмагъан эсенг,
Анга суймекликни билалмагъанса сен.

Табхан ананга иги тюл эсенг,
Ата джуртунгу къууандырмагъанса сен.
Келген къонакыгъа ачыкъ тюл эсенг,
Керти таулу да болалмагъанса сен.

Уруш джоллада джюрюмеген эсенг,
Мамыр джашауну кюусюнмегенсе сен.
Туугъан халкъынгы бек суймей эсенг,
Башха халкъланы сюялмагъанса сен.

1960.

ДЖУРТУМ

Мен сенсиз
къанатсыз къушма,
Суусуз ёзенме
мен сенсиз.
Мен сенсиз
тилсиз булбулма,
Иесиз нйме
мен сенсиз.
Мен сенсиз
отсуз тыбырма,
Тамырсыз терекме
сенсиз,
Мен сенсиз
сууугъан окъма,
Джокъма, къысхача,
мен сенсиз.

1964.

КЪАРАЧАЙ

Кёзлерими Муху ауушда ачханма.
Тауларынгы башларында нъарлагъа,
Тюрсюнюнгю ана сют бла джазгъанма.
Ёмюрлюнге джюрегимде кыллагъа.

Бугъойланы эмчеклерин эмгенме,
Бешигими тебретгендиле кышларынг.
Меннге белляу айтхандыла, эштгенме,
Къаяладан къайнаб саркъгъан сууларынг.

Къанат къагъыб мийикликге чыкъгъанса
Кёк джамчылы, чыммакъ окъа башлыкълы.
Узакъ джерден тансыкъ этиб тургъанса—
Минги-Таусуз болмагъанма тынчыкълы...

Муху ёзен! Суула кёмюн бюркелле,
Къууанчлыма, толуб ашхы умутла.
Киришлени башларында джюзелле,
Акъ джибенден кюнлюклуча, булутла.

Кюн! Тауларым! Джангур къанат кереди.
От джандырад Теберди кёнде чакъгъыч.
Бойнун таудан ёзениме бюгеди.
Суу ичерге шоркъаладан жанкъылыч.

Узакъ тюзде тюшлеримде кёргенме.
Тауларынгы тёппелерин, ауушун,

Кече кюн да хар къайда да эштгенме.
Доммайында чучхурланы таушун.

Бурмамытдан къараб къучакъ кергенди,
Назму джаза Лермонтов да таулагъа.
Халкъ джарсыуугъа сенде сагъыш этгенди,
Кетиб бара Коста ташлы джоллада.

Уланларынг, илячинлей, джигитле,
Кишилики бурадыла хорламгъа.
Тау кызыларынг, кёгюрчюнлей, назикле,
Ушайдыла джазгъы гокна ханслагъа.

Тау сууларынг танг аласы джарыкъча.
Тёгюлелле мийикледен аулакъгъа,
Ёзенлеринг кенг тюзледе ачыкъча,
Джюрегибиз ачылыбды кьонакъгъа.

Анамача, тауларынга къарайма,
Кёргегенме джерде сенден игини.
Ана джуртум джырды, аны джырлайма.
Сен — ол джырыны таза алтын тизгини.

Буюкъмайын палахладан ётгенсе,
Тау башлада акъ къарларынг джылгырай,
Ётгюр къушча, алагъа къанат кергенсе,
Ленинчи кюн тюзлюк берген Къарачай!

1964.

ТАУЛАДА ТАЯКЪ ДЖАНГУР

Константин Симоновгъа.

Минги Таугъа булутла тѳгерекден
Келедиле джыйылыб кенгеширге,
Тюшедиле къаялагъа мийинден,
Джауарыгъын ашыгъыб билдирирге.

Кѳк кюкюреб, Бурмамутну башында
Эштиледи, тоб атылгъанча, таууш.
Джылтырайды элияны отунда
Джумушакъ къар къучакълаб тургъан аууш.

Кѳкден джерге суу садакъларын бюрке,
Дауурбазны туюеди джангур терлеб,
Кюкюреуден «Волгабыз» билмей юрке,
Чыгъыб барад тау джолларына ѳрлеб.

Сакълайдыла къозу тишлик, тау айран,
Отджагъада джарыкъ джаннган отубуз.
Биз джетгенлей башланлыкъды эл байрам,
Джырларыкъды тангнга деричи късбуз.

Биз джангур бла кетиб барабыз бирге
Нарсанадан Гитче Къарачай таба.
Башыбыз бла кѳк кюкюреуле элге
Ётедиле тохтамагъанлай чаба.

Шуулдайды Подкумок суу тарлада
Кѣк тенгизде акъ кѣайыкъны юсюнден,
Кѣб баргъанд деб Лермонтов да таулагъа
Джауум кече Нарсананы тюзюнден..

Ышарабыз, кѣутулуб биз джангурдан,
Кѣюуб кетиб аны джашил талада.
Таула кѣучакъ кередице тансыкъдан,
Джылынабыз дорбунда кѣуш уяда.

1966.

УРУШДА ЕЛГЕН КЪАРНАШЫМА

1.

Къачда чапракъ тешген терекле,
Джаз келсе, знтда джашил чагъарла.
Къыш къар тюбюнде тургъан кюзлюкле
Джерден ышарыб знтда чыгъарла.
Алай аланы кёрлюк тюлсе сен.

Тауланы басыб тургъан тубанла
Кетиб баралла кёк да ачылыб.
Джылы джерлеге кёчген турнала
Келедиле ызларына ашыгъыб,
Алай ызынга къайтмайса сен.

Сюйгенлеринден кенгде болгъанла
Бир бирлерине знтда тюберле,
Уруш тюздеде саулай къалгъанла
Туугъан джерлерин знтда нёрюрле,
Алай таулагъа келлик тюлсе сен.

Къыйын тюш кёрюб кече къоркъгъанла,
Бек къууанырла знтда, уяна,
Таулагъа тансыкъ болуб тургъанла
Алгъыш этерле, таугъа таяна,
Алай ёмюрде уянкыкъ тюлсе сен.

Кече къарангы джабхан тюзледе
Кюн таякълары джарыкъ чачарла.
Мыдах сагъышдан толу юйледе
Къобуз тауушла знтда чыгъарла,
Алай аланы эштирик тюлсе сен.
Кетерле ётуб боранлы кышла,
Айтырла суула джазгъы джырларын,
Таш уялада сен суйген кышла
Кёб чыгъарырла кыуш балаларын.
Алай аланы биллик тюлсе сен.

II.

Уруш тюзледе ёлген батырла,
Джерни кыучакълаб джаталла рахат.
Джазны гюллери ёсген кыабырла,
Сизде болурму кыарнашым Ахмат?
Терен сагъышха батыб джагъала,
Волганы сууу Каспийге саркъад,
Кыаннга боялгъан мыдах толкъунла
Сизде болурму кыарнашым Ахмат?
Урушда кюйген мюрзеу сабанла,
Кыыйынлыкълагъа кыуру да шагъат.
Джигитле джатхан солдат бетджанла
Сизде болурму кыарнашым Ахмат?
Учхан джулдузча кёнде джанганла,
Бушуу джюрекни сизни кючюн кыагъад,
Басдырылмайын тюзде кыалгъанла

Сизни бла кьалгъан болурму Ахмат? —
...Кюн батхан таба барама къарай,
Кюйген ташланы ызлары турад
Окъ тийген къайын тураса джылай
Джата болурму тюбюнде Ахмат?

III.

Анам тюшюнде сен келиб кёрсе,
Керти болсун деб тилеученд ол тюш
Кече юйюрге ушхуур берсе,
Сеннге да кьояд тепсиде юлюш.
Къарайд таулада айланч джоллагъа,
Ауур сагъышла кёлтюртмейле баш
Сеннге сёлешгенча сёлеше таулагъа
Тилейди тилек салады ол таш.
Келиб киргенлей письмочу тийреге
Эки нёзюне джыламукъ урад
Сюед нёрюнмей дженгил кетерге —
Сен письмо джазмай тураса, Ахмат.
Сени башынгы сылаучу кьоллары
Туралла сеннге башлыкълык ийире,
Мыдах манъамны мурулдай акъырын
Ол кюн турушда джетед ингирге.
Кече юйюню эшиги кьагъылса,
Кириб келсенг деб турады сакълаб.
Джаз къарла зриб джолла ачылса,
Турады анам аллынга къараб.

Кече ай мутхуз тийгенли бери,
Джазыуугъа эте турад гурушха
Сен къайытмаздан кетгенли бери,
Керюнед аны юю алаша.

IV.

Джарыкъ кюнню джакълай къара тубандан,
Сермешгенсе къушларыча джеринги.
Джуртубузну сакълай нъанлы джауладан
Сакълагъанса тауларынгы, элинги.
Тауушларын ауур уруш тобланы
Сен эшитгенсе, душман таба баргъанлай
Ичлеринде джаныб келген отланы
Джыгъылгъанса нюйген джерни къучакълай
Элия уруб аудургъанча терекни
Аудургъанды сени душман къоргъашын
Сени ючюн бушуу сакълайд джюрекни
Санъал, мыйыкъ чыкъмай кетген
къарнашым.

V.

Ёрге атыб ойнатаенг сен мени
Ишден арыб, сылыт болуб келсенг да
Унутурукъ тюлме чыртда мен сени
Кёзлеринги ауазынгы ёлсем да.

Джашлыкъ нюрю кюч бере чырайынга
Ёсе эдинг сен сермешге кетгинчин.
Уруш кёмдю асыры джашлайынга
Къызгъа къараб накъырда да этгинчи...
Тюбегенлей энди суйген къызыма
Кёзлерини гинджисинден къарайса.
Мыдах болуб бурулама ызыма,
Огъай, Ахмат, ёлмегенсе джашайса.

VI.

Сен джашайса джазгъы кюнню джылыуунда,
Гокка хансны керпеслениб чагъуунда,
Джаш терекни бутакъ кериб ёсюуюнде,
Шоркъа сууну боран этиб келиуюнде,
Тауларымы джитисинде, ауушунда,
Ётгюр къушну къанат къакъгъан тауушунда,
Таулу къызыны джюрегини тамырында,
Сен джашайса хар таулуну атламында
Сабийлигинг къалгъан джерни джолларында
Мини-Тауну Казбек бла ушагъында
Къарт анамы умутунда, сакълауунда.

1952—1962.

КЪАЯДА ДЖАЗЫУ

Ёрлей-ёрлей барсам кириш къаяда
Ётгюр къушну къанатыны тюрбюнде
Кёрюнеди тюрел джетмей нъарлагъа
Эм багъалы меннге джерни юсюнде.

Къазауатха кетген кюнде къарнашым,
Кеси джазгъан кириш къаяда бир джазыу:
— Сау нъалыгъыз, джамагъатым, тауларым.
Бериб тургъан бизге кишилик, нъарыу!

Чакъыралла урушланы отлары.
Келтирмесе мени сизге энд джазыу,
Ёлген кирик мийиклени къушлары,
Ёлгеними билдириб турсун джазыу...

Джылла ётюр барадыла арадан.
Джокъду къушха тауларына къайтыу.
Мыдах хапар айтад къанлы урушдан
Къарт анама кириш къаяда джазыу.

1966.

ДЖЕР

Къууанч да, джарсыу да турад эсингде,
Биледи аны сермешде болгъан зр.
Къыйын ёмюрле ызларын юсюнгде
Къойгъанла, джылай, ышара билген джер.

Кёргенбиз, кюйгенсе уруш отлада,
Тургъанса къара тютюннге ташайыб.
Солдат къанлары къызартхан джоллада
Ташла да джатхан болмазла тынчайыб.

Уруш башланган къууугъун кюлдеде,
Басхан заманда юсюнгю къанлы тер,
Джауну тоблары атылгъан кюлдеде
Къоркъуб ёмюрю къалтырамагъан джер.

Джауа тургъанлай къоргъашын джауумла,
Джазынг келиученед бизге ашыгъыш .
Гокка ханслагъа солдатла къууана,
Къыйын кюлдеде да этгенле алгъыш.

Къайын терекге къонуучу кёгюрчюн,
Терек кюйгенде, бетджаннга да къоннганд.
Къара тубандан нъутулуб келген кюн
Джашил бетинге, ышарыб, къарагъанд.

Тобла атылган кыара кюнледе
Анам юсюнге джыламуку тѣкгенд.
Солдат кыанлары кыызартхан тюздеде
Джашил будайла шуулдайдыла энд.

Душман окъ тешген тот темир бѣрнге
Къонуб турады чыммакъ кѣгюрчюн.
Мамыр кыанатын керед юсюнге,
Уруш отлары энд джанмаз ючюн.

1958.

ЭШМЕЛЕ

(Поэма).

1.

Я любил жизнь
и за ее красоту
вступил в бой.

Юлиус Фучик.

Къар джауады, боран ачы улуйду
Тангнга дери арымайын оджакъда.
Тынчлынъ кетгенд, къайда эсе да солуйду.
Термилтелле Марияны тутмакъда.

Тюйгендиле, алыб келиб соруудан.
Санларында къан чыкъмагъан джери джонъ
Джел сарнайды, къутулмай оджакъдан,
Къышхы кече тийген кибик душман окъ.

Хар джарасы немиреди, талайды.
Къан джууады эки къара эшмени.
Кенг дунягъа тар тутмакъдан къарайды,
Ол айтыргъа излегенча: — эшт мени.
Мен сюеме сени джарыкъ дуня,
Тауларынгы, сууларынгы, тюзюнгю.
Мен сюеме сени зркин дуня,
Къардан толу къышларынгы, кюзюнгю.

Мен сюеме сени, джаралы дуня,
Эркинлинге нъанат керген кючюнго.
Мен сюеме сени, огъур дуня,
Джер юсюне энди тиер кюнюнго.

Огъай чыртда ёкюнмейме, билесе,
Джазыууму къара кечелерине.
Тюзлюк ючюн уруш отда кюесе,
Бойсунмайын, немча фашистлерине.

Мен къоркъмайма ёлюм бла туберге,
Джигитликни бергенсе да чомартлаб,
Башхалагъа суймейме мен берирге
Къыйынлыкъны, кесим насыбны сайлаб.

Мен сюеме сени, ариу дуня,
Тангларынгы джарыкъ теге атыуун.
Мен сюеме сени ашхы дуня,
Хорланмазлыкъ джашауунгу татыуун.

Джазыу уруб мени хыны кюлу бла
Джукълатхынчы джашаууму чырагъын,
Боран улуй тургъан къара кече да
Кёргенлей турама танг джарыгъын.

Мен кёреме таймай темир къабымдан,
Хорлай, кючлей бу кечени сууугъун,

Джаз башында чакъгъан, терек бачхача
Энди келлик заманынгы зауугъун.

Зртденнги кюн алтын таягъы бла
Инджи чыкъны эркелетиб сылауун
Гонка хансчыкъ кызыл джаягъы бла
Ышарылыб мени таба къарауун.

Мен кёреме сени, ариу дуня,
Чууакъ кёнде къарлы ауушларынгы,
Мен эштеме сени фахму дуня,
Арбазлада сабий тауушларынгы.

Барды мени алкъын уллуд къарыуум,
Ийнаныуум, суймеклигим джашаугъа
Ёсуб келед хорламгъа ышаныуум,
Таукеллигим сени джаудан сакъларгъа.

Джыламайма, тар, къарангы болса да
Джазыу меннге берген темир таш уя.
Эки кьолум джараладан толса да,
Къучакълайма сени келлик дуня.

II.

Бауурланыб барадыла акъыртын
Къара кюнле кечелени ызындан.

Кёз кысмайын элде джашайд бир къатын,
Хапар сакълай тутмакъдагъы кызындан.

Аман тюшге иги джора этгенча,
Умут уя джюрегинде ишлейди.
Джан тамыры нъызыу отда кюйгенча,
Джыламугъу кёз гинджисин кючлейди.

Кечиналмай не джатыб, не олтуруб,
Мычымайын джолгъа чыгъады ол кече,
Артмакъларын азыкъдан тыкъ толтуруб,
Бир сагъышдан башха сагъышха терк кёче.

Кетиб барад Марияны анасы.
Къар джабады чегетлени тюзлени.
Джюрегинде теренд аны джарасы.
Къалайд боран джолгъа мийик нюртлени.

Ол атлайды бир батыла, бир чыгъа
Дангыл тюзде кыыйынлыкъны кюртюне.
Ачы боран тентирете, бир джыгъа,
Сууукъ къарны къуяд аны юсюне...

Кюрт къалаудан сюркелгенлей аллына,
Мариясын кёзлерине кёргюзюб,
Къар боран да нетген киби артына,
Узун джолгъа чыгъад джюгюн кёлтюрюб.
Къаб-къарангы тегерекде джатады
Джол узунду, джокъду кыыйыры-учу.

Къыйынлыкдан буюгъа танг атады.
Кетиб барад тюзде джарлы джолоучу.

Кёнге нъараб тилеи тилейд аллахдан:
Сау эсен джый сен баламы къолума,
Дунияны къутхар уруш палахдан,
Мамыр нюнню тийдир барлыкъ джолуна...

Бир джюрекде орналгъанлай келелле,
Ачы бушуу къанат берген умут да.
Мариянги хайда алыб нетелле,
Атла ана сагъышынги унутда.

Боран энтда биягъынлай сарнайды,
Тюз бетине ура сууукъ къар тюйню.
Эки кёзюн эрлай ачыб къарайды —
Сюеледи ол аллында таш юйню.

Мария джонъ — Прагагъа соруугъа
Танг алада къоратыб тура душман.
Сарнайд ана къабланыб тот буруугъа.
Тёгеренде ачы улуйд боран.

III.

Танг алада Прагада баш къагъа,
Къыз кёреди сабийлигин тюшюнде:
Юй артында терек бачха анъ чагъа,
Ойнагъанча неси аны ичинде.

Къарылгъачла джырлайдыла джырларын,
Джылы кюнню таякълары ийнакълай
Джер юсюне тѣге гокка хансларын
Джаз келеди кѣк суулары шуулдай.

Тереклени тюрлеринде олтуруб
Анасы уа чилле халыдан джасайд,
Акъ къумачны гокка хансдан толтуруб
Мариячыкъ андан кѣз алмай къарайд.

Бал чибинле бал джыялла джызылдай,
Тѣгерекден агъач уяларына.
Кѣгюрчюнле джашил джазны алгъышлай,
Къонадыла балий бутакъларына.

Юй аллында чакъгъан къызыл гюл кибик,
Чѣрчек къызчыкъ учунады, ойнайды.
Джашил джерге джылыу берген кюн кибик,
Сабий джюрек гокка хансча джашнайды.

Чакъырады эртденбла къызчыкъны.
Мариячыкъ анасына келеди.
Эркелетиб тарайд къара чашчыгъын.
Эки базыкъ эшмечикни эшеди.

Ол ашыгъыб дерсге нетиб баргъанлай,
Эртденбла чегет джаяу джолчукъну,
Тѣгерекден кѣз алалмай туракълай,
Тынгылайды тауушуна суучукъну.

Къанатлыла тюрлю-тюрлю тилледе
Джырлайдыла джазны къууанч джырларын
Бу ариулукъ кёз джеталгъан чекледе
Хорлагъанды салгъанд ариу ызларын.

Табигъатны ариулугъун алгъанча
Кёрюнеди Марияны кесине,
Талачыкъда ол да джангы чакъгъанча
Суу джагъада чеgetни биргесине.

IV.

Соруу барад сау кюн бла нечени
Марияны сюеб таш къабыргъагъа.
Тынгылайды... «Кесиb эки зшменги
Ала бла асабыз» — деб асмакъгъа!

Къычырады немча фашист комиссар.
Тёрт джанында скоеледи тёрт солдат
Алгъандыла айтдырабыз деб хапар.
Джукъ да айтмайд тилсиз болгъанча турад.

Шыбыла кюч баргъан темир чыбыкъны
Атыгъыз деб айтмай эсе бойнуна
Ачуланыб мурдар буйрукъ береди,
Салыгъыз деб бугъоуланы къолуна.

Кёзлеринден чыкъмай аны джыламукъ
Азаблагъа ол чыдайды, тёзеди.
Тюйселе да, урсала да айтмай джукъ,
Джюрегинде дерт къайнайды, ёседи.

Талай нюнню бермей анга ашарыкъ,
Ненча кере тиед джумдурукъ табан.
Кече кюн да кёрмей турады джарыкъ,
Джюрегинде кърар джауады улуйд боран.

Къызыу отда кюйселе да санлары,
Джукъланмагъанд аны джашау джулдузу.
Кертиси да къркъ болур эд джанлары,
Бири кетиб кългъанд отуз тогузу.

Къанлы фашистле арагъа алыб,
Соруу барады таякъ тюбюнде.
Листовкаланы аллына салыб,
— Айтчы — дейдиле — кимни юйюнде,
Сен джазгъан эдинг ким бла бирге,
Немчалылагъа бу кършчылыкъны,
Этда ургъунчу айта кир бизге,
Ким эте эди эм башчылыкъны? ,

Бермед чыртда мурдаргъа ол джууаб,
Батыр Мариям айтмады бир сёз.
Этда урдула, ауду тынгылаб,
Къан джууа бетин, ачалмайын кёз.

О кълла, кълла!
Сиз фашист кълла, нюнню кечеге
Сиз нек бурдугъуз?

Ариулугъуну хатерин этмей, ,
Ол мурдар, къолла!
Къалай урдугъуз?

Кече арада соруудан аны,
Носилка бла алыб кетдиле.
Атдыла джалан, сууукъ таш полгъа,
Темир зшикни къаты этдиле.

Къара эшмеле къызыл къан болуб,
Тёгюлгендиле аркъаларына,
Къыйынлыкъ тенгиз чайкъалад толуб,
Шууулдаб урад джагъаларына.

Бу къыйынлыкъны кёлтюралмайын,
Танг ата келиб, турад артына.
Мария демей Таджал атаргъа
Керек кёреем муну атына.

V.

Танг аталмайды толуб бушуудан,
Башлайлмайды төгерек жарыб.
Ай да къарайды мыдах булутдан,
Джерге төгюлген къандан къызарыб.

Тар къабыр киби джукълайды тюрме,
Кюед джулдузум аны ичинде.

Джылайд Чехия, Словакия сарнай,
Къара къанатлы кёкню тьюнде.

Мораваны шуулдагъан тауушу,
Марияны къулагъына келеди.
Туугъан джерге тансынълыгъын билдире,
Терезеден къараб ушакъ этеди.

— Ой мени туугъан морав Словакиям!
Джанадыла уруш отла юсюнде.
Тар, къарангы болса да тутмакъ уям,
Сен джашайса мени кенг джюрегимде.

Мен бек суйген ариу гонка хансларынг,
Чагъадыла джюрегимде теренде.
Уруш салгъан сени кёб джараларынг
Сау болургъа унамайдыла менде.

Тауларында сен алкъын бек ушайса,
Толгъан айча джарытхан, словак къызгъа.
Тюзлерингде сен эс ташлаб къарайса,
Ёртен джанган къыйырсыз къазауатха.

Тёзе-тёзе тёзюм тенгиз чайкъалса,
Джагъаланы башлары бла саркъады.
Кёк кюкюреу не къадар кючлю болса,
Кёк джашнау да джарыкъ бола барады.

Къыйынлыгъым мени ауур болса да,
Билдирмейме джауларыма чыртда джукъ.
Юсюм бютеу джараладан толса да,
Чыгъармайма кёзлеримден джиламукъ.

Сермешеме, тишлерими къысама,
Сени кёсеу этиб баргъан джаулагъа.
Кече кюн да тансыкъ болуб турама,
Мораваны башы ариу таулагъа.

Ийнанама тюзлюк берген къарыугъа,
Аны бла уллу муратым толур.
Тюбеялмай къалсам, сабан оруугъа,
Мени ючюн минг оракъчынг джолугъур.

Мен сау джеталсам, ол къууанч кюнлеге,
Кийиучю къызыл тёбен джанымы кийиб,
Будай баш джыя, къыйырсыз кенг тюзлеге
Чыгъар эдим эшмелерими ийиб.

VI.

Кече кетиб танг да мыдах джарыйды,
Сабырланыб тегерекде боранлау.
Сагъышладан арыб татлы къалкъыйды
Кёб къыйынлыкъ кёрген шахар Бреслау.

Джау чыракъ да бюгече мутхуз джанад
Аякъ таууш зшитилмейди не дауур.
Анасына Мария письмо джазад,
Къоркъа-нъоркъа, эслер да деб къарауул:

«Саума, анам, джылама сен къызынга,
Кенгден тансыкъ къучагъымы кереме.
Къайтыб келиб Прагадан ызыма,
Салам ийе сени уппа этеме.

Гюрбеджиде тамам уста темирчи,
Токъмакъ бла туюуб къатхан темирча,
Къатханма да, хорлам кюннге деричи
Кюрешеме сеннге къайтыб келирча.

Джюрегим а болуб барад кенгден кенг,
Ичи толуб, суймеклик бла джарыкъдан.
Аны ючюн хар къайда да джуукъ-тенг
Турадыла болуб меннге адамла.

Шохларыма къарыууму аямай,
Болушама, мен эсими бурама.
Къууанчымы энчи этиб къоялмай,
Ала бла юлешгенлей турама.

Мени алыб тебреселе бир джерден,
Башха джерге хар нъуру да адамла,

Уллу бушуу этедиле джюрекден,
Кёзлеринден джыламукъ сюрте ала.

Мен адамма, джерде адам улу ючюн
Хаб-хазырма иш , уруш да этерге,
Дуниягъа тийер ючюн джарыкъ кюн,
Таукелликден ышара, джан берирге.

Бусагъатда кыйынлыгъы дунияны,
Унутдурад энчи кыйынлыкъланы.
Тынчлыкъ джокъду кюнню тиймей хорламны,
Къоратмайын джерде артыкълыкъланы.

Мындан алда бир нацист сюдю меннге
Сюд этгенед буюргъан эди ёлюм.
Мен джашайма туберикме деб сеннге
Хар къайда да тюзлюкдю да ёкюлюм.

Эсимдеди биринчи суймекликни
Юсунден джазгъан къагъытчыкъланы,
Мен джашырыб, сен тёшекни тубюнден
Дженгил таб чыгъарыучунг аланы.

Ёлюм буйрукъ салгъан сюдню аллына,
Олсагъатча къоркъмай, таукел тубейме.
Тансынъ болуб санга, ариу анама,
Кёзлеринги уппа этерге излейме.

Наныкъ джыя, зсингдемид чегетге
Барыучубуз суудан атлаб экибиз,
Бир-бирде уа, къарамайын кёгетге
Табигъатха кетиучюсю эсибиз?

Ариулукъдан кёз алалмай тохтасакъ,
Тебрей эдик сора насыбдан толуб.
Кёзлерибиз бир бирине къараса,
Эки джюрек ура элле кёшулуб.

Ышаргъанынг кёз аллымдан кетмейди,
Сен тураса меннге узатыб кёолунгу.
Ауазынг а кёулагъыма джетмейди,
Кери этгенд джазыу менден джолунгу.

Тик ганыуа, мени ючюн сал бир сурат,
Унутма да мен аланы суйгеними,
Сен халыдан тикген гонка ханс чагъад
Кече кюн да тюз кёз аллымда мени.

Бушуу тенгизде да тюбеучендиле,
Бара-барыб насыбны тамчылары,
Сакълауулла экидиле, джукъ айтмайла,
Аланы да болур аналары.

VII.

Тургъан кибик тубанда ай тутулуб,
Тутмакъдад къыз, тегереги къарангы,
Чыгълмайды джарыкъ кюннге къутулуб,
Сакъласа да сау оналты ай тангны.

Тийиб келген кюнню алтын къанатын,
Эслеялмай, ол кёрюрге термилед,
Къан джугъулла, джарыкъ ышан кюсейле
Айсыз кече кибик къара зшмеле.

Ёрге къобаргъа дыгалас этиб,
Мусса Джалилни тюшюрюб зсине
Ол да коммунист, сен да коммунист
Деб кёл этеди кеси кесине.

Кёз ачыб къарайд шош терезеде
Къонуб турады бир акъ къанатлы
Чомарт сезимле джаш джюрегинде
Ариу макъамны согълалла татлы:

—Ой кёгюрчюнчюк, акъ къанатлычыкъ
Тилегим барды, эшт къулакъ сал да:
Моравияда суйгеним джашайд,
Менден салам айт сен учуб бар да.

Къуу болмагъанды нарат бутакъчыкъ
Ол меннге берген арт тюбешиуде

Джашау джолуму джарытыб турад,
Ол ньылыч болад сермешиуумде, —

Деб ёрге кьобар умут этгенлей,
Тийди джыгъылыб джангыдан джерге
Акь кёгюрчюнчук кьанат силкгенлей
Тас болуб кетди булутлу кёкге.

VIII.

Тал терек да джазгъы кюнде чагъады,
Къыйынлыкъдан бутакълары бюгюле
Анасына осиятын джазады
Мариячыкъ тансыкъ болуб термиле.

«Энди мен сенден айырылама,
Ийе джюренден эм ахыр салам.
Сокъуранмайма, мен джиламайма,
Джилама сен да огъурлу анам.

Мен ахсынныкъма бюгюн арт кере,
Кюнню джарыгъын тансыкълаб тогъуй,
Аллыма къараб асмакъны кёре,
Атлайма анга, тюзлюкню къоруй.

Тас этмегенме батырлыгъымы,
Ёлум бла бетден-бетге тюбеше,

Душманларыма кършчылыгъымы
Сизге суймеклик, кърару юлеше,

Адам улусу джыламукъларын тѣкмезча
Уруш кюйдюрген джерге, бютеу дуняны
Къыйынлыкъларын излейме кесим алыб
кетерге,

Татлы джашауну сиз бек суйюгюз
Багъалатыгъыз бир биригизни.
Джаудан джакъллагъыз, таза сакъллагъыз
Халкъгъа джайыгъыз иннетибизни.

Бюгюн артыкъ да бек ангылайма
Мен джашаууму джюрек тебиуюн.
Джерни къучакъллай, кѣкге кърарайма
Бютюн ашхыды тийиб келген кюн.

Джазны ийиси бек аламатды,
Суймеклик отну зрин сеземе.
Сен билелсенг деб мен къучагъымы
Бу джарыкъ тийген кюннге кереме.

Салам айт менден гокна ханслагъа
Ариу арбазда джашнаб чагъыучу,
Мен бек суйюучю кърарылгъачлагъа,
Джазны джырларын алыб келиучю.

Сау кьал, джылама, багъалы анам,
Ал саламым бла хабджюклерими
Кесим кьолум бла кесим ийеме
Сен бек суйюучю эшмелерими»...

IX.

Сау кьал дейди Мариябыз тутмакъгъа
Ачылды кенге эшиклери.

Алыб барад ахыр джолу асмакъгъа,
Джылайдыла тутмакъ юнню кёзлери:

Ашхам бола эки кьолу байланыб,
Къыз барады сунгюлени тубюнде
Ол айтады кенг дуниягъа айланыб
Ахыр сёзюн кьайнагъан джюрегинде:

— Дуния сени асыры бек суйгенден
Мен киргенме мурдарла бла урушха.
Тохтагъынчы гокка хансла кюйгенден
Турлукъ тюлме джаннган отладан артха.

Кьоркъмайма мен не окъдан, не асмакъдан,
Бергенди да кишилик джолну джазыу.
Келлик кюнюнг тюлдю сени узакъда
Мен кьояма анга батыр ышарыу...

X.

Атылыгъыз тобла, него кьоркъасыз!
Кетгендиле Марияны ёлтюрюб.

Суула, тохтаб кьалмай кьалай саркьасыз,
Кьыйынлыкьны ауурлугьун кёлтюрюб?

Джер жарылыб джутмайын,
Нек тураса баргьанланы
Артыкьлыкьны джолу бла?

Кёк кюкюреб урмайын
Нек тураса мурдарланы
Тюзлюк отну кьолу бла

Сарнайдыла джиламукьну тыялмай,
Тал терекле кьыйынлыкьдан бюгюлюб.
Кьара кече джатад джерден ньобалмай,
Бюгюн тангны атарындан тюнгюлюб.

Танг болалсам, мен да атмай кьалырем,
Кёрмез ючюн артыкьлыкьны бушууун.
Кюн болалсам, мен да тиймей ньалырем,
Бермез ючюн мурдарлагьа джылыуун.

Кьауум-кьауум кьара кьонгур булутла,
Бауурланыб джюзедиле акьыртын.
Джюрегинде джукьланмайын умутла,
Кьызын сакьлаб турад элде бир кьатын.

1965—1966.

БИРИНЧИ КЮЛТЕЛЕ

(Поэма).

Андрей Исаковън.

1.

Къара нече бауурланыб джукълайды,
Сабанлагъа джулдузлары аралыб.
Ким эсе да тынчлыкъсызды, сарнайды,
Ынгычхайды къобан тюзде таралыб.

Кимди экен джыламугъун тыялмай,
Бу сарнагъан джагъасында Къобанны?
Насыбыны нъайдагъысын билалмай,
Къалыб кетген ортасында сабанны?

Келе келиб, кеси джангыз сокъурму
Джыгъылгъанды киши тутмай къолундан.
Садакъачы къыз аджашхан болурму,
Айсыз нече узун тюзде джолундан?

Джел будайны башы бла джюрюйдю.
Эштиледи тохтаусуз ынгычхагъан.
Ол сокъур да факъра да, туйюлдю.
Айсыз нече узун тюзде аджашхан.

Джыламугъу сууунъ джерге тамады,
Чууакъ кѣкден, чыкъ тюшгенча, анъырын,
Заманыда джетмегенлей табады,
Сабийчигин оракъчы къазакъ къатын.

Къарад кече бир джерге джыйылгъанча,
Дунияда бютеу къара къундузла.
Батадыла бушуугъа къыйналгъанча,
Къобан тюзню чардагъында джулдузла.

Адам аякъ тыннганды джан джюрюмейд,
Киши эштмейд оракъчыны сѣзлерин,
Адам кѣзю ол джарлыгъа тюртюлмейд,
Кѣк да къысыб тынгылайды кѣзлерин.

Будай сабан сакъ къулагъын салады.
Эшитеди аны ынгычхагъанын.
Сабийчикни джер къойнуна алады,
Алгъан кибик уста аначы къатын.

Къарангыда туугъан джашчыкъ джылайды.
Сууукъсураб кенг ачыб ауузчугъун.
Сагъаяды сора тюз тынгылайды,
Эшитеди биринчи тауушчугъун.

Дыгаласдад башын ёрге кѣлтюрмей,
Джарлы къатын чыкъ тюшген къобан тюзде

Балачыгъын кьолуна алыб ёлтюрмей,
Сакълайды тангны биринчи будай кюлте.

II.

Къанатларын къагъыб келед алтын кюз,
Будайла да шуулдайла къууаныб.
Джылтырайды зртден чыкъда Къобан тюз
Татлы терен джукъусундан уяныб.

Къазакъ къатын танг бла бирге келеди,
Алты айлыкъ джашчыгъы бла къойнунда.
Сабан тюзге зртден салам береди,
Мыдах саркъгъан Къобан сууну бойнунда.

Къургъакъ аяз тегерекни сакълайды,
Будайланы кюмюш чыкъларын сюрте,
Джалчы къатын джулдузла бла башлайды,
Киши джерде кыыса биринчи кюлте.

Эм арт джулдуз мийик кекде батады.
Ал кюлтеси аны мылы абадан.
Ёрге сюеб салкъынына салады
Сабийчигин излемейин балаган.

Ол барады кюлте кыыса узакъгъа,
Эни кезюн алалмайын джашындан.

Кюн таякъла тансыкъ болуб джашчыкъгъа,
Къарайдыла сабанланы башындан.

Торгъай чыпчынь джюуолдейди, учады.
Ол сакълайды кёккёз джашчыкъны къатын.
Къула тюзде кюлтелени кысады
Бешик джырны мурулдагъанлай къатын.

Ол барады солумайын барады,
Кюлтеледен тегерегин толтуруб,
Чыпчыкъ джыргъа къулакъ ийиб турады,
Сабийчиги салкъынчыкъда олтуруб.

Айланад да ол ызына къарайды,
Керед чёгюб ойнай тургъан джашчыгъын.
Салкъын аяз ана къолча сылайды
Аны акъсыл будай бетли чашчыгъын.

Кюн кыздырад, къайнатады, биширед,
Кюлтелени кысыб барады къатын.
Дженгил-дженгил ол эсине тюшюред,
Кычырады джашчыкъны айтыб атын.

Къыйырсызды сабан тюзю бошалмайд.
Кюн узунду джылча барад созулуб.
Оракъчыны иши ауурд къорамайд.
Иссилик а нелед хаман къошулуб.

Заманы да джетмегенлөй табханед,
Къазакъ къатын сабийчигин кенг тюздө.
Къара көче тангны сакълаб тургъанед,
Къойнуна алыб биринчи будай кюлте.

III.

Къанатларын къагъыб келед алтын кюз.
Джашил тенгиз шуулдайды саргъалыб.
Джылтырайды зртден чыкъда Къобан тюз.
Татлы терен джукъусундан уяныб.

Камсык джелчик төгерекге чабады
Сабанланы кюмюш чыкъларын сюрте.
Атла бла джалчы джашчыкъ чалады,
Будай тюзде анасы къысад кюлте.

Къызарады Шаркъ да кёзюн ачады.
Сабанлагъа таякъларын юлеше.
Джагъалагъа Къобан кёмюк чачады,
Чыкъ бла джууад бетин биринчи кюлте.

Кюн тюзлени төппесинден къарайды.
Шош болгъанды къымылдамай аязчыкъ.
Иссиликден тарыкъгъанча джырлайды.
Ишчилени башларындан чыпчыкъчыкъ.

Бёденеле тил тутханча, туралла
Баурланыб сабан ичи ханслагъа.
Чалкъы таууш джууукълашса, учалла,
Къонадыла барыб будай башлагъа.

Къозгъалалла танг да тюгел джарымай,
Алтын тюзню джалчылары наскала.
Къулагъынгы сангсыталла арымай,
Кенг тюзлени башларында чаукала.
Джалчы къатын джыламугъун къурутмай.
Мурулдайды тюзде бешик джырларын,
Исси кюн да батыб барад джылытмай,
Джюрегинде къыйынлыкъны бузларын.

IV.

Къанатларын къагъыб келед алтын кюз,
Будай тенгиз шуулдайды къууаныб,
Эртден чыкъда джылтырайды Къобан тюз.
Татлы, терен джукъусундан уяныб.
Дюнгюрдейди, кюкюрейди, джашнайды,
Башланганды революция тюзде
Къобан сууу кёмюклениб къайнайды,
Къысылады биринчи алтын кюлте.

Джалчы джашчыкъ къазауатха кетеди,
Шнок алыб, атха миниб джайдакълай.

Уллула бла ол тенг уруш этеди.
Чайкълалла, кызаралла байракъла.

Бир кюн тиед, бир да джангур джзуады,
Тубан басад тегерекни кьаралтыб,
Бир кюн ары, бир кюн бери ауады,
Хорлам байракъ кенг тюзлени сагъайтыб.

Душман огъу тиеди да джыгъады.
Онбеш джылгъа джангы кирген
джашчыкъны.

Мангылайын исси къаны джууады,
Келтюралмайд ёрге чыртда башчыгъын.

Сары чачын кечеги аяз сылайды.
Сууукъ джерни джылытады кьанчыгъы.
Ана тюзю кьойнуна алыб джылайды,
Джулдузланы тюблеринде джашчыгъын.

Ол эслейди кёзюн ачыб кьарайд да,
Танг джарыкъны тегюлгенин тюзледе,
Туугъан джерин ол къаты кьучакълайды да,
Чыкъ тюшгенин сезед будай кюлтеге.

Суусабдан а ичи кюйюб ёледи.
Баурланад Чамлыкъ¹ таба сюркеле

---

¹ Ч а м л ы к ъ — суучукъну аты.

Узакъ бармай бир балаган кѣреди.
Тѣгеренде саргъалалла кюлтеле.

Ол сюркелиб балаганнга джетеди.
Исси тери тѣгюледи сабаннга.
Джетер-джетмез энтда кѣлю кетеди.
Къычырады суу деб узакъ Къобаннга.

Анасыны джылы кѣолу тийгенча —
Джылыналла тюк чыкъмагъан джаякъла.
Сууунъ болуб инджилгенсе дегенча,
Дохдурлукъ да этелле кюн таякъла.

Эсин джыйыб ач болгъанын сезеди.
От этерге чакъгъыч бар да кѣуу а джонъ.
Ичи кюед бир уртларыкъ излейди.
Балаганда сынгар къашыкъ суу а джонъ.

Сабанчыла кетгендиле узайыб,
Будай чала, кюлте къыса туурадан.
Алтын тенгиз чайкъалады саргъалыб —
Аны ичинде къайыкъ кибиб балаган.

V.

Ол барады, бауурланыб барады.
Арлакъчыньда бир тютюн чыкъгъан кѣрюб,
Къараса уа узакъ бармай джатады,
Санълауул къарт сабан ичинде ѣлюб.

Къарайды да, бир элчисин таныйды,
Джалан аякъ сюркелиб баргъан джашчыкъ.
Атылалла шокла, от жарыйды,
Мыдах джырын таралтады чыпчыкъчыкъ.

Бир бандит къол джетеди да бууады,
Алады да джерге урады тутуб.
Ол къачады, бандит къауум къууады.
Терк барады баргъан кибик окъ учуб.

Будай бетлид чашчыгъы да билинмейд,
Кюн онгдургъанд акъеыл гетен кёлегин.
Душман кёзю сабанлада илинмейд,
Джашчыкъ къачад кызыу тебе джюреги.

Излейдиле, хаман шок аталла,
Къазакъ джашха бандитле Къобан тюзде.
Хорлам ючюн кёбле ёлюб джаталла,
Салкъын атад биринчи будай кюлте.

Чамлыкъ сууну джагъасына келеди.
Бугъунады кириб мийик ханслагъа.
Ингир болуб, кюн солургъа кетеди.
Сууукъ аяз ачы тиед джарагъа.

Къымылдамай, кѣз да къысмай джатады.
Къуш уланы джулдузланы тубюнде.
Бандит къауум излейд шкоқ атады.
Айланады сабанланы ичинде.

Ол башына къол джаулугъун чырмайды.
Сууукъ болуб ачыйды да джарасы.
Тангнга дери кирпич къакъмай сакълайды,
Къайгъы эте, элде аны анасы.

Бауурланыб хаман алгъа тебеди.
Хапар берирге къызыллагъа ол джашчыкъ.
Кѣк да джерге сууукъ чыгъын себеди.
Танг алада джюуолдейд торгъай чыпчынь.

VI.

Келедиле, мыллык атыб учалла.
Къызыл-джулдуз атлыла Къобан тюзде.
Акъ аскерге ёлюм отла чачалла,
Ышарады биринчи будай кюлте.

Атлыла бла къазакъ улан джортады.
Къызыл байракъ джел этеди къолунда.
Сакълауул къарт ёлюб тюзде джатады
Къымылдамай Къобан сууну бойнунда.

Атларындан секиришиб тюшелле,
Джолукъгъанлай аскерчиле ол къартха.
Бушуу эте бёрклерин да тешелле,
Бастыралла, кетелле уруш отха.

Букъу эте узун джолла элтелле
Джылтырайдыла от чагъалла наллары.
Хорлам джырны джырлай-джырлай келелле,
Сакълайдыла урунганла алларын.

Шууулдайды, кёнге кёмюк атады,
Ышарады эркин тюздеде Къобан.
Джангы ёмюрню огъур тангы атады,
Чайкъалады, хорлам байракъча, сабан.

Кюн таякъла джерге насыб чачалла,
Хорламлагъа ийседиле урунганла.
Джангылыкъгъа бирден эшик ачалла,
Эркинлинни кюсеб тургъан инсанла.

Къазакъ джигит хорлам бла келеди.
Къучакълайды, ийнакълайды анасын.
Джылтырагъан кёкюрегин кёреди.
Барды аны талай ашхы саугъасы.

Колхозчула башлайдыла ишлерин,
Сабанлада ойнай-кюле ышара.
Орадыла кыйыр, бучхакъ джерлерин,
Комбайынны алтын тюзге чакъыра.

Мюрзеу ийис келтиреди шош джелчик.
Сабанланы кюмюш чыкъларын сюрте.
Бал чибинле бал этгенча тюзде элчик.
Къысыб башлайд биринчи мылы кюлте.

Гюрюлдейди комбайын да джюзеди.
Алтын тенгиз чайкъалады шууулдай.
Къобан тюзю байлыкъладан кюпседи,
Шоркъа-шоркъа секиред алтын будай.

Машинала мыллык атыб озалла
Букъулатыб дангыл тюзню джолларын.
Мюрзеу кюртле ёхдемлениб туралла
Кёкге тиреб, Минги-Тауча, башларын.

Къызыл байракъ чанчылгъанлай, турады.
Берекетли алтын будай кюртлеге.
Хорлам къазан къайнайд ёрге урады.
Джырлайдыла урунганла тюзледе:

Ол джырла уа Къобан тюзде баралла,
Хорлам джырны джырлай кызыл
къазакъла,
Акь нъауумну, кыуш тюгюнлей, чачалла,
Эшитиледи насыб джыры узакъда.

Къууаннгандан джыламугъун тыялмай,
Тынгылайды джашы этген бу джыргъа
Къазакъ къатын чырт кишиге оздурмай,
Урунады юлгю бола кыызлагъа.

Аны джашы уллу поэт болгъанды,
Белгилиди таулада эм тюзледе.
Оракъчыны муратлары толгъанды.
Джырлайдыла джашыны джырын кюлтеле.

Сабанлада туугъанчыкъны джырларын.
Къайтаралла комбайынла иш эте.
Джарыталла джырла хорлам джолларын
Ышарады тюзледе алтын кюлте.

Къанатларын къагъыб келед алтын кюз
Будайла да шууулдайла саргъалыб
Бушуу эте тынгылайды Къобан тюз
Юсюн басханд уруш тубан къаралыб.

Бурчакъ тѣге, тилек тилей ашырад
Орус къатын уруш джолгъа баласын.
Батыр улан джыламугъун джашырад,
Уппа эте Къобаныны джагъасын.

Къымылдайдыла, ашхы джолгъа дегенча,
Будай башла кюн батханнга сюркеле.
Къууанч бла тюбешейик дегенча,
Мыдахланыб къарайдыла кюлтеле.

Къобан сууу айырылмай барады
Джырчы джашын урушлагъа ашыра,
Анасы уа кѣз алмайын турады.
Букъу джолдан, къайгъы эте джашына.

Джол кетеди кюнню ызындан ташайыб.
Отла таба, ёлюм таба букъулай.
Бир къарт къатын кюлте кысад джарашыб,
Джашы этген къазакъ джырны мурулдай.

IX.

Къара кече уруш отла джаналла,
Хар атламынг аджал берген тюпсюз джар,
Джел сызгъырыб джангурла да джауалла
Бу ёртенни джукълаталмай джангур, къар.

Тюзлюк ючюн джерде кьан тегюледи.
Къызыуу отдад Днепр сууну джагъасы.
Къаны саркъа солдат тюше кьереди.
Кюлте къысхан Къобан тюзде анасын.

Мыдаҳ тюзде бауурланыб булутла,
Джюзедиле кек да ачы кюкюрейд
Сабанлагъа элтедиле умутла
Ауур тобла тебретдиле дюнгордей.

Будайланы ийислери урады.
Ол кьереди анасыны кьолларын:
Къара кюнде кюлте къыса турады.
Агъартханды уруш къара чачларын.

Ол зштеди анасыны сёзлерин
Тилек тилей ашыргъанын джолуна.
Къараса уа зрлай ачыб кёзлерин,
Къаны саркъад онъ тийгенд да кьолуна.

Боранлайды, тютюнлейди тегерек.
Мангылайын джуууб агъад кьанлы тер.
Джаугъа дертден толуб турлукъду джюрек.
Урушладан тынчайгъынчы туугъан джер.

Ол барса да отда къара тубанда,
Айырмагъан анасындан чырт эсин.
Унутмагъанд тюзюн узакъ Къобанда.
Анасыны эм биринчи кюлтесин.

Ниши джерде къаны саркъа джатса да,
Эки кьолу сууукъ къарны къучакълай.
Душман таба марлаб шкок атса да.
Будай сабан кёрюнеди шуулдай.

Талай джылны къазауатда кьолундан,
Тюшмегенди не автомат, не къалам.
Ол тургъанды джибергенлей джолундан,
Анасы бла ал кюлтеге тенг салам.

Кёб сынаугъа, кёб джерлеге элтгенди,
Джазыу аны уруш отлагъа тюрте.
Хар къайда да джюрегинде тебгенди,
Къобан тюзде биринчи будай кюлте.

Х.

Къанатларын къагъыб келед алтын кюз,
Сабанла да шуулдайла къууаныб,
Джылтырайды зртден чыкъда Къобан тюз,
Татлы, терен джукъусундан уяныб.

Кюнбатхандан келедиле солдатла.
Хорлам бла джырлай-джырлай къайытыб,
Алларына чыкъгъандыла сабанла,
Кюн тиеди джерни юсюн джарытыб.

Къобан тюзню батыр джашы, джырчысы.
Ышарады джери бла тюбеше,
Кёзлеринден тансыкълыкъны тамчысы.
Тёнгерейди кютеле бла сёлеше.

Орадыла колхозчула къаджыкъмай,
Урушладан къутулгъан кенг тюзледе
Салкъын аяз силкинеди ашыкъмай,
Сюркелелле солдатлагъа кютеле.

Ол кереди кеннге чомарт къучагъын
Къучакъларгъа кеси къутхаргъан джерни
Уппа эте анасыны орагъын,
Къучакъларды аны алтын кюлесин.

Ючюсю да къучакълаша туралла,
Тюшедиле джыламукъла джылтырай.
Кюн таякъла насыб къарам буралла,
Будай башла ышаралла шуулдай.

Къучакълайла анасы да джашы да
Берекетли уллу мылы кюлтени
— Агъаргъанды анам, муну башы да,
Сакълай-сакълай мамырлыкъны кюнлерин.

Дейди солдат башын сылай акъырын.
Туугъан джерде анасыны кюлтесин.
Алгъыш этед тилек тилей къарт къатын.
«Джазыу, бизден алма энд бу кюнлени».

XI.

Къанатларын къагъыб келед алтын кюз,
Сабанла да шуулдайла къууаныб,
Джылтырайды зртден чыкъда Къобан тюз,
Татлы, терен джукъусундан уяныб.

Комбайнла джюзедиле гюрюлдей,
Алтын шоркъа секиреди гюрбеге
Торгъай чыпчыкъ чууакъ кёнде джюююлдей
Кюн джарыгъын тегед дангыл тюзлеге.

Тансыкъ болуб поэт тюзге келеди.
Торгъай джырлайд кенг ачыб ауузчугъун.
Ал кюлтени къысылгъанын кёреди.
Эшитеди биринчи тауушчугъун.

Ол барады кетиб будай сабанны,
Колхозчула джырлай аны джырларын.
Эшитгенча болады ол Къобанны
Джагъасында, анасыны ауазын.

Дангыл тюзде битген гокка хансладан,
Бир къолуна джоппу этиб алады.
Бир къолу бла алтын будай башладан.
Кюлте къысыб шош къабыргъа салады.

1964

КЪЫРГЪЫЗСТАН

Сергей Фиксинге.

Кёрюнесе меннге, джаш кавказлыгъа,
Къарылгъачха джылы джерлери кибик.
Сабийлигим Ала-Тау сыртлыкълагъа
Къыйын кюнде ёрлеген эди мийик.

Синнген эди Исси-Кёлню кёклюгю
Джюрегиме, къарларынгы акълыгъы,
Токътогъулну джырыны тёгюлюю,
Ана сютча, шоркъаны тазалыгъы.

Къанатлары къушну аууш башында,
Къой сюрюуле Сусамырны толтуруб,
Къая оюлуб дюнгордеген къатымда,
Атам джатхан къабыр терен ханс болуб...

Сен чагъаса, терен бачха чакъгъанлай,
Джюрегимде, джырлайма джырларынгы.
Тау гюллеринг туралла чакъыргъанлай,
Чайкъалыуу джашил шахарларынгы,

Къонакъ суйген топракъбаш юйчюклени
Орталарын ат чабдыргъан джолларым,
Джарыкъ кёзлю кыргъыз сабийчиклени
Ышарыуу, биринчи назмуларым.

1960.

ТЮЕ БАЛАЧЫКЪ

Къумла арыб джелледен,
Джукълайла къаты,
Ётюб къазах джерледен,
Джол болуб джарты,

Суу бойнуна узакъдан
Джеталмай кече,
Къум тюзледе караван
Барады кече,

Терен къумлагъа батыб,
Арыб сюеле,
Узун джолну къоратыб
Ауур тюеле.

Къум тюзюнде болад кеч,
Тегерек тубан.
Аджашханды тюекеш,
Джарсыйд караван.

Ай чыгъалмайд булутдан,
Тёгалмайд джарыкъ.
Къумгъа аугъанд сусабдан
Тюе балачыкъ.

Кетед көрмейин аны
Алгъа нараван,
Тюе балачыкъ тангны
Сакълайд джангыдан.

1952.

АЛА-ТОО.

Джыр зришде акъынлача,
Къыргъыз таулары,
Минг этажлы къалалача,
Мийик башлары.

Турадыла ёмюрлеча,
Сагъыш уяла,
Кёк тенгизде кемелеча,
Къарбаш нъаяла.

Булутлары нъайгадыла
Чуугъа Таласдан,
Меннге хапар айтадыла
Ала Манасдан.

Булутлагъа бёленесиз
Кёк мийигинде,
Кюзгюдеча, кёрюнесиз
Кёк Исси-Кёлде.

Бир-бирине айтадыла
Сууларынг хапар,
Акъ шоркъамдан ичгенди деб
Тогъай мюйюзлю архар.

Бюгюн сеннге ёрлегенде,
Къыргъыз Ала-Тау,
Кёзлериме кёрюнеди
Къарбаш Минги-Тау.

1956.

САГЪЫШЛА

Хар кюн сайын багъалыдан-багъалы
Кёрюнелле меннге туугъан тауларым,
Джюрегим да болгъан кибик джаралы,
Сагъышладан толадыла джырларым.

Нек кёрюнед Минги-Тауну башлары
Кюнден-кюннге меннге ариу, эм татлы?
Былай мыдах нек джырлайла суулары,
Шоркъалагъа кетген болурму атлы?

— Хар кюн сайын къысхарады бир кюннге,
Мен таулагъа къараб турур заманым,
Аны ючюн кёрюне болур меннге
Мыдах джырны джырлагъанча Къобаным.

1964.

НАЗМУ ДА КИЙИКЧА

Назму да кийикча, умут этдиред,
Квб айландырад ызындан,
Көрө тургъанлай, къутулуб да кетед,
Поэтни къаратыб ызындан.

Уучу нийикни, поэт назмуну
Излейле, кетеди заман.
Уучу кийикни ёлтюрюб къояд,
Поэт а сёзге салады джан.

1964.

КЪАРА СУУЧУКЪ

Къандыраса джюрегими къызгъанын.
Сусаб болуб, келиб къаблансам сеннге,
Сен менича, окъуучуму джазгъаным
Къандыралса, къалай насыбед меннге.

1964.

КИШИЛИК

Сен болмасанг,
Ётмек да джонъ,
Гюл да джокъ,
Сен болмасанг,
Насыб да джонъ,
Кюи да джонъ.

1963.

ПОЭТ БЛА ЗАМАН.

(Лермонтовха).

Ёмюрлени тау башлада джылтырай,
Ашыралла бузла тюзге сууларын,
Кеслери уа къаладыла, къучакълай,
Хар къуру да мийик къая джуртларын.

Ала ийиген хар шоркъа суу киреди,
Тенгизлени ачыб нёксюл зшигин,
Къар тауладан исси салам береди,
Тебретгенд деб чыран аны бешигин.

Ол чыранла къалгъан кибик джолукъмай,
Узанълада чайкъалгъан тенгизлеге,
Джырласа да поэт джырын сорукъмай,
Тюбеялмайд ол келлик ёмюрлеге.

Алай аны назмулары тохтамай,
Баргъан кибик суула кёк тенгизлеге,
Барадыла, тынчайыргъа унамай,
Хар къуру да энд келлик ёмюрлеге.

1964.

Сен таудан саркъгъан шоркъаса.
Мен — нъая джагъаларынг сени,
Сен не эсе да менден къачаса,
Алай джюрегимден чыгъалмайса мени.

1963.

КЪАЛАЙ КЪОЯЙЫМ КЪОШМАЙ ДЖЫРЫМА.

Къыш боран кече аллыма
Джалан аякълай чыгъыб келгенинги
Къалай къояйым къошмай джырыма,
Мен кѣб уппа этген ариу кѣзлеринги
Къалай къояйым къошмай джырыма.

Кюн таякълача, чомарт сылагъан
Бурма чачымы назиқ къолларынгы
Къалай къыйынды меннге унутхан,
Сен меннге келген къыйын джолларынгы
Къалай къыйынды меннге унутхан.

Этген антынгы тута эсимде,
Эртде унутсанг да сен аны кесинг,
Сакълайма сени джаралы джюрегимде,
Башхагъа кетиб турса да эсинг,
Сакълайма сени джаралы джюрегимде.

Сен меникиенг, мен да сеники,
Энди экибиз — эки ниши адам.
Огъай, туююлсе бюгюн меники.
Тюбесем, кенгден береме салам,
Огъай, туююлсе бюгюн меники.

Джазгы терекле чакъсала да акъ,
Кюн джерге джарыкъ тѣксе да ышара,
Джюрегимде агъады къачхы чапыранъ,
Сау болгъа унамай сен салгъан джара,
Джюрегимде агъады къачхы чапыракъ.

Къыш боран кече аллыма
Джалан аякълай чыгъыб келгенинги
Къалай къояйым къошмай джырыма,
Мен кѣб уппа этген ариу кѣзлеринги
Къалай къояйым къошмай джырыма.

1966.

Сен тенгизни джагъасында джырласачг,
Мен эштеме Минги Тауну тубюнде.
Тюшлеримде сен кёзюме къарасанг,
Къууанама, кёрген кибики тюнюмде.

Сен джырласанг, тенгиз тохтаб тынгылайд,
Акъ чайкала кълкъыйдыла башында
Булбул тилни кёк да, джер да ангылайд,
Насыблыма тургъан кибики къатында.

Сен тенгизни джагъасында джырласанг,
Мен эштеме Минги-Тауну тубюнде.
Тюшлеримде сен кёзюме къарасанг,
Къууанама, кёрген кибики тюнюмде.

1965.

Сенден айырылсам, айырылгъанча
джашаудан
Көрүнөди, джаным, хар кьуру алай.
Ызыма нъайтыб келеме Бештаудан.
Анда аджашхан ёксюз сабийча эди ай.

Бютеу джукъуму биргесине алыб ол
Кеси джангыз башым бла бара эди кетиб.
Мени сакълайса, узун эсе да джол,
Тансыкъ къарамынг бла аны джарыкъ этиб.

Ышарыб къарайма айны тюбюнден,
Кёргенча къарагъанынгы сени да анга.
Кесинг бла сёлеше тюбейме тюнюмде
Имбашларыма нъанат керген тангнга.

1965.

Мен нёб кюйгенме, алай а бушуу
Этмей турама суймеклик отда нюйгениме,
Ол кюйюу знтда джолукъдуруб турад
Мени джерде биринчи суйгениме.

1964.

Уллуду салгъан джарангы ызы,
Турады джюрегимде табым.
Излейме сени, таулуну кызы.
Нъайдаса, окъулмай кългъан китабым?

1964.

Мен эштөмө, башхалагъа тубесөнг,
Сен айтаса хапар, мени джаратмай,
Нек тыймайса, къатым бла тебресөнг,
Кёзлеринги мени таба къаратмай.

1964.

Къуш учмай къалса къарбаш къаяла
Къаллыкъ кибик ауанасызлай,
Сен туумай къалсанг, жарыкъ дунягъа,
Къалыр эдим мен къууанчсызлай.

1962.

БАШЛАРЫ

- 5 Кесиме.
- 6 Джуртум.
- 7 Къарачай.
- 9 Таулада таякъ джангур.
- 11 Урушда ёлген къарнашыма.
- 16 Къаяда джазыу.
- 17 Джер.
- 19 Эшмеле (п о э м а)
- 38 Биринчи къултеле (п о э м а.)
- 58 Къыргъызстан.
- 60 Тюе балачыкъ.
- 62 Ала-тоо.
- 64 Сагъышла.
- 65 Назму да кийикча.
- 66 Къара суучукъ.
- 67 Кишилик.
- 68 Поэт бла заман.
- 69 Сен таудан саркъгъан шоркъаса.
- 70 Къалай къояйым къошмай джырыма.
- 72 Сен тенгизни...
- 73 Сенден айырылсам.
- 74 Мен кёб кюйгенме.
- 75 Уллуду салгъан джарангы ызы.
- 76 Мен эштеме.
- 77 Къуш учмай къалса.

Назир Ахияевич ХУБИЕВ

НАДПИСЬ НА СКАЛЕ

Стихи и поэмы
на карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов

Художник К.-М. М. Нур-Магомедов

Художественный редактор.

М. П. Бертник

Технический редактор

Г. М. Хомякова

Корректор Р. А. Гнаева.

Сдано в набор 9-1-1968 г.
Подписано к печати 29-II-1968 г.
Формат 60×92¹/₃₂. Печ. л. 2,5.
Уч.-изд. л. 2,03. Тираж 1000.
ВУ 53068. Заказ 166. Цена 25 коп.

Карачаево-Черкесское отделение
Ставропольского книжного
издательства

Карачаево-Черкесская областная
типография, Черкесск, Первомайская, 47.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
1940